

Ψ

ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ

Ο ερωτευμένος
Ελύτης

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Ο ερωτευμένος Ελύτης**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Φίλιππος Φιλίππου
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Άννα Μαράντη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χρυσούλα Μπουκουβάλα
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Προσωπογραφία του Οδυσσέα Ελύτη
από τον Ανδρέα Εμπειρικό
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Μερσίνια Λαδοπούλου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Άγγελος Ελεύθερος & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Φίλιππος Φιλίππου, 2011
© Φωτογραφίας εξωφύλλου: Λεωνίδας Εμπειρικός / Εκδόσεις Άγρα
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2011

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2011, 2.000 αντίτυπα

ISBN 978-960-496-612-7

*Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά
και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.*

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοΐου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομιχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ
—
Ο ερωτευμένος
Ελύτης

ΨΥΧΟΓΙΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ

Οι Κνίτες, τέκνα της ανάγκης ή ώριμα τέκνα της οργής;
Πυξίδα, 1983, Νεφέλη, 1984.

Ιδανικοί αυτόχειρες ή ζήτω ο θάνατος, Νεφέλη, 1984.

Οι εραστές της θάλασσας ή Το βιβλίο του άγνωστου ναύτη, Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη, 1986 και 1992.

Το τέλος μιας περιπλάνησης, Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη, 1987, και με τίτλο *Ο οργισμένος έφηβος*, ΑΛΔΕ, 2010.

Κύκλος θανάτου, Το Κλειδί – Α. Α. Λιβάνη, 1987,
Πύλη, 2007.

Το χαμόγελο της Τζοκόντας, Το Κλειδί –
Α. Α. Λιβάνη, 1988, Βήμα Νουάρ, Δ.Ο.Λ., 2011.

Το μαύρο γεράκι, Πόλις, 1996.

Ο πολιτικός Νίκος Καββαδίας, Άγρα, 1996 και 2010.

Αντίο, Θεσσαλονίκη, Πόλις, 1999.

Ομόνοια 2000 – Ταξίδι στον ομφαλό της Αθήνας,
Άγρα, 2000.

Οι τελευταίες ημέρες του Κωνσταντίνου Καβάφη,
Πατάκης, 2003.

Νέα Υόρκη, Καλοκαίρι και μοναξιά, Πατάκης, 2005.

Κωνσταντίνος Θεοτόκης, σκλάβος του πάθους,
Ηλέκτρα, 2006.

Ο θάνατος του Ζορμπά, Πατάκης, 2007.

Ο άντρας που αγαπούσαν οι γυναίκες, Πατάκης, 2009.

*Αχ ερωτευμένος είμαι και το μόνο που ζητώ αχ μόνο
αυτό δεν έχω*

*Οδυσσέας Ελύτης, Το Φωτόδεντρο
και η Δέκατη Τέταρτη Ομορφιά*

ΕΝΑ

Και περίμενα πώς και πώς τις λιγοστές εξόδους για να πάω στην Παλιοκαστρίτσα, όπου βρισκόταν εγκατεστημένος με την πρώτη του γυναίκα, τη Νάνσυ, ο φίλος μας Lawrence Durrell, άγνωστος τότε και ταπεινός, ή να συναντήσω το Θεόδωρο Στεφανίδη, έναν ιδιόρρυθμο φίλο του Κατσιμπαλη, με κοκκινόξανθη γενειάδα, γιατρό, βοτανολόγο και μεταφραστή του Παλαμά στα εγγλέζικα...

(Οδυσσέας Ελύτης, *Ανοιχτά Χαρτιά*)

Οπρωινός περίπατος στη Λεωφόρο Δημοκρατίας, η οποία αρχίζει από την Πάνω Πλατεία και κατηφορίζει προς τον όρμο της Γαρίτσας, είναι ένας καλός τρόπος για να αναζωογονήσει ο νοτισμένος από την υγρασία αέρας το σώμα και να φρεσκάρει το μυαλό. Όσοι μένουν στην πόλη το ξέρουν καλά. Στη διαδρομή, το βλέμμα μπορεί ν' απολαύσει το φυσικό τοπίο που συνταιριάζεται αριστοτεχνικά με το αστικό. Στ' αριστερά του όρμου δεσπόζει ο όγκος του Παλαιού Φρουρίου με τις δύο κορυφές και ξεχωρίζει ο ναός του Αγίου Γεωργίου με τις δωρικού ρυθ-

μού κολόνες. Ενίοτε, μια ψαρόβαρκα λικνίζεται στα γαλάζια νερά λίγα μέτρα από την ακτή, ενώ στ' ανοιχτά κάποιο πλοίο που πηγαίνει ή έρχεται από την Ιταλία αφήνει πίσω του μιαν άσπρη γραμμή. Το χειμώνα, την άνοιξη και το φθινόπωρο, κατά το χάραμα, ο ουρανός είναι συνήθως μουντός και βαρύς, λες και τα σύννεφα ετοιμάζονται να ρίξουν πάνω στα σπίτια τόνους νερού. Καμιά φορά η θάλασσα φαίνεται σκοτεινή, στο χρώμα του μολυβιού, και τα κύματα που αφρίζουν φτάνουν στο τσιμεντένιο πεζούλι, καβαλάνε το πεζοδρόμιο και σκάνε στην άσφαλτο εν είδει πίδακα. Αυτή την εποχή, η πλήξη είναι εγκατεστημένη παντού.

Τους θερινούς μήνες, όμως, ακόμη και το πρωί, κανείς δεν πλήττει στην Κέρκυρα. Όταν ο ήλιος προβάλλει από τα βουνά της Ηπείρου, οι περιπατητές βαδίζουν αργά, αναζητώντας τις σκιές των δέντρων. Λίγο μετά, εμφανίζονται μερικοί κολυμβητές που πλατσουρίζουν στα ήρεμα νερά, ανάμεσα στα αγκυροβολημένα σκάφη, στο χώρο του Ναυτικού Αθλητικού Ομίλου, και στην ακτή του Ανεμόμυλου. Το κολύμπι στην πόλη δεν είναι το μοναδικό σπορ. Έξω από τα όριά της, στο Λιβιάδι του Ρόπα, μπορεί κάποιος να κάνει ιππασία με άλογα ή πόνι και να παίξει το αγαπημένο παιγνίδι της αριστοκρατίας στο γήπεδο του γκολφ. Οι ερασιτέχνες έχουν τη δυνατότητα να πάρουν μαθήματα από ειδικό Βρετανό επαγγελματία. Σε πολλά μέρη υπάρχουν σχολές καταδύσεων, ενώ στη μαρίνα των Γουβιών, δίπλα στα βενετσιάνικα ναυπηγεία, νοικιάζονται σκάφη για θαλάσσιο σκι.

Το 1937, όμως, κανένας δεν ασχολιόταν με τέτοια αθλήματα. Σκέφτομαι πως ο Οδυσσέας Ελύτης, μαθητής τότε

της Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών που έδρευε στο νησί, ίσως να έπληττε εξαιτίας της ρουτίνας και βέβαια δεν μπορούσε να διανοηθεί πως ο τουρισμός θα αναπτυσσόταν ραγδαία και θα οδηγούσε στην εγκατάλειψη παραδοσιακών επαγγελμάτων, αλλάζοντας τις δομές της τοπικής κοινωνίας. Τον φαντάζομαι στην Κάτω Πλατεία να παρακολουθεί κάποιους εφήβους να προπονούνται στο κρίκετ ή να βλέπει αγώνες ανάμεσα σε ντόπιες ομάδες και σε ναύτες του αγγλικού στόλου. Πιστεύω πως αυτή η πλευρά της πόλης, η πιο μαγευτική, ήταν η αγαπημένη του. Όχι μόνο για τα ρομαντικά πηγαινέλα στο Λιστόν, αλλά και για τους μακρύτερους περιπάτους του, αφού από κει ξεκινούσε για το λιμάνι, έχοντας στα δεξιά του τα Μουράγια και τη θάλασσα και στα αριστερά του τα πολυώροφα παλιά σπίτια.

ΕΙΔΗΣΟΥΛΕΣ

Ἐκ τῆς 3-10 ἡμέρας μηνός ἐγένετο ἡ κατὰ κράτος τῶν μαθητῶν κληρωτῶν Σχολῆς Ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν Πεζ. Κερκύρας. Τὸ διδοκικὸν καὶ διοικητικὸν προσωπικὸν ταύτης εἶνε τελείως συμπληρωμένον ἐν τῶν ἰκανωτέρων στελεχῶν τοῦ Στρατεύματος.

Ὁ στρατωνισμὸς, ὁ διατροφὴ μετὰ τῶν σκευῶν, εἶνε ἀπαραμίλλη τῆς Σχολῆς Ἐυελπίδων.

Ἡ ἐκγύμνασις καὶ ἡ διδασκαλία θὰ εἶνε μεθοδική.

✱

Η αρχιτεκτονική, βενετσιάνικη, γαλλική και αγγλική, έδινε ανέκαθεν στην πόλη ευρωπαϊκή όψη. Ο νεαρός ποιητής θαύμαζε τις ψηλές προσόψεις των κομψών σπιτιών, θαύμαζε τα καντούνια και τα βόλτα που μέχρι σήμερα παραμένουν ίδια. Όλα ήταν σαν ψεύτικα και θύμιζαν σκηνικό της Comedia dell'arte. Το κόκκινο, το κίτρινο, το ροζ, το καφέ, ένα μείγμα από παστέλ αποχρώσεις τον εντυπωσίαζαν· του θύμιζαν την πολιτεία των δόγηδων.

Α, Βενετία των παλάτσων και των γεφυρών,¹ τον ακούω

να αναφωνεί. Το ίδιο εντυπωσιασμένος ήταν κι ο Λόρενς Ντάρελ, ο οποίος έγραψε πως το φως του φεγγαριού μεταμορφώνει την όψη των κτιρίων σε εκθαμβωτική λευκή πολιτεία, *σαν στολίδι για γαμήλια τούρτα*.² Αντιθέτως, αυτή η διάταξη δόμησης, κάπως ασυνάρτητη, ενοχλούσε τον Χένρι Μίλερ που το εξέφρασε ευθαρσώς στο βιβλίο του *Ο Κολοσσός του Μαρουσιού*.

Ας βάλω τώρα τη φαντασία μου να λειτουργήσει κι ως περιγράψω τον συνηθισμένο περίπατο του Ελύτη στην πόλη. Μόλις έβγαινε από το Φρούριο, αντίκριζε στα δεξιά του τον κήπο του Μποσκέτου –σήμερα ονομάζεται Κήπος Ντάρελ–, κι έμπαινε στο εσωτερικό του. Βάδιζε μέχρι το χαμηλό τείχος, κοντοστεκόταν να θαυμάσει τη θέα και ατένιζε τη θάλασσα. Ακριβώς δίπλα, μετά το ναό της Παναγίας της Μαντρακίνας, ήταν ο κήπος των Ανακτόρων του Τάγματος των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου, όπου συνήθιζαν να ρομαντζάρουν τα μέλη της βασιλικής οικογένειας. Τα ανάκτορα, γεωργιανού ρυθμού, μοναδικού στη Μεσόγειο, στεγάζουν σήμερα το Μουσείο Ασιατικής Τέχνης, ενώ ο κήπος μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας αποδόθηκε στους Κερκυραίους και ονομάζεται Κήπος του Λαού.

Προχωρώντας στην προκουμαία, έστριβε αριστερά, και προσπερνώντας την πύλη της Σπηλιάς, έβγαινε στην Οβριακή με τα στενά πλακόστρωτα σοκάκια. Περπατούσε στις κεντρικές οδούς της συνοικίας, Σολωμού, Βελισσαρίου, Αγίας Σοφίας και Παλαιολόγου, ανάμεσα στους ξύλινους πάγκους. Οι Εβραίοι με τα γένια και τα καφτάνια πουλούσαν τόπια υφασμάτων, ασημικά και ποικίλα αγαθά που τα διαλαλούσαν με ασθενική φωνή. Φαντάζο-

μαι πως απολάμβανε το ρυθμικό χτύπημα των σφυριών των λευκοσιδηρουργών, οι οποίοι κατασκεύαζαν τενεκέδες για λάδι, μαστέλα για πλύσιμο, κουβάδες για νερό. Ίσως τότε να σχηματίστηκε στο μυαλό του η φράση «Ο υιός Αγγείθ και ο Σολομών» που μπήκε ως στίχος στο *Άξιον Εστί*.

Σήμερα, αν εξαιρέσουμε τα καινούργια κτίρια που ανεγέρθηκαν στη θέση όσων γκρεμίστηκαν από τους βομβαρδισμούς της Κατοχής, όπως εκείνο που στεγάζει τη Συναγωγή, η συνοικία δεν έχει αλλάξει καθόλου. Τα παλιά μαγαζιά, όμως, τα μπακάλικά, οι φούρνοι, τα καφενεία, τα τσαγκαράδικα, έχουν μετατραπεί σε καταστήματα με σουβενίρ, ενώ μετά την απαγόρευση της εισόδου των τροχοφόρων στο ιστορικό κέντρο μέσω της Ευγενίου Βουλγάρεως, τα οχήματα που έρχονται από το λιμάνι με προορισμό τη Γεωργίου Θεοτόκη ανεβαίνουν από τη Βελισσαρίου κόβοντας δρόμο.

Τις καθημερινές του καλοκαιριού περπατούσε αργά στα στενά, παρατηρώντας τους πωλητές φρούτων και λαχανικών, τους λούστρους με τα μπακιρένια κασελάκια τους, τους παλιατζήδες με τους σάκους στον ώμο, τους ραφτάδες, σκυμμένους στις ραπτομηχανές τους στην άκρη του δρόμου, τους μπακάληδες που διαλαλούσαν τις ρέγγες που κρέμονταν από το ταβάνι των μαγαζιών τους, τους χωρικούς με τα φορτωμένα γαϊδούρια, τους κουρελήδες ζητιάνους, καθώς και τα ξυπόλυτα παιδάκια με τ' απλωμένα χέρια.

Μερικές φορές, κατευθυνόταν προς το Δημοτικό Θέατρο, έστριβε αριστερά στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας με τις πανύψηλες φτελιές κι έβγαινε στη θάλασσα. Φτάνοντας στον οβελίσκο που αποκαλείται «κολόνα του Ντούγκλα»

είχε δύο δυνατότητες: να πάει αριστερά για τη Σπιανάδα και να επιστρέψει στο Φρούριο ή να στρίψει δεξιά και να περιπλανηθεί στη Γαρίτσα. Αν είχε χρόνο, μπορούσε να πάρει την παραλιακή λεωφόρο και να τραβήξει για τον Ανεμόμυλο, το Μον Ρεπό και το Κανόνι.

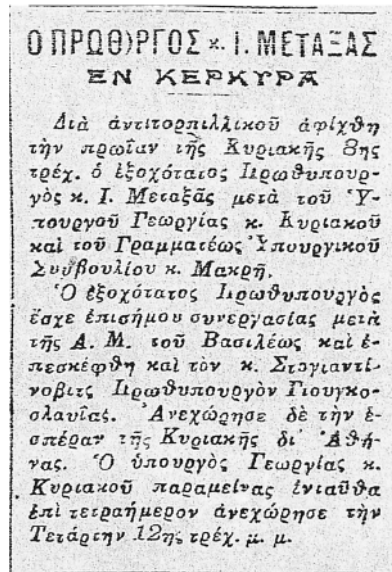
Το 1937 ήταν η πρώτη φορά που ο Ελύτης πάτησε το πόδι του στην Κέρκυρα· η παραμονή του εκεί είναι καταγραμμένη στα *Ανοιχτά Χαρτιά*. Δε γνωρίζουμε τίποτα για τη δεύτερη φορά, αλλά έχουν εντοπιστεί επισκέψεις του στο νησί το 1962 και το 1966, για τις οποίες ωστόσο διαθέτουμε ελάχιστες πληροφορίες. Υπήρξαν ασφαλώς κι άλλες. Ξέρουμε πως πήγε εκεί το 1974, μα και το 1980. Τον είχε καλέσει ο Κώστας Δαφνής, δημοσιογράφος και συγγραφέας, ο καλύτερος φίλος του στην Κέρκυρα. Πότε έμεινε σε ξενοδοχείο και πότε σε σπίτια· τον είχε φιλοξενήσει ο Σέργιος Βούλγαρις στη βίλα του στο Γαστούρι κι ο Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας στη βίλα της συζύγου του, το γένος Ρότσιλντ, κοντά στην Κουλούρα. Σύμφωνα με τον Δαφνή, ο Ελύτης εμπνεόταν από τα τοπία αλλά και από τους ποιητές που έζησαν στο νησί: *Όσοι έχουν σκύψει με προσοχή στο έργο του Ελύτη κατέχουν ότι οι ρίζες του βρίσκονται στον Σολωμό!*³ υποστηρίζει.

Πώς να ένιωθε άραγε ο Ελύτης το πρωινό της 8ης Ιουλίου, όταν έφτασε στο νησί ο πρωθυπουργός; Ο Ιωάννης Με-

ταξάς κατέβηκε από το αντιτορπιλικό «Λέων», επιβιβάστηκε σε μια λέμβο και βγήκε στο λιμάνι, όπου τον υποδέχτηκαν οι Αρχές και πολύς κόσμος. Είχε περάσει σχεδόν ένας χρόνος από την κήρυξη της δικτατορίας. Ένα τμήμα της φρουράς της πόλης τού απέδωσε τιμές εν μέσω ενθουσιωδών εκδηλώσεων του πλήθους κι ο αρχηγός της τοπικής Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας τού πρόσφερε ανθοδέσμη. Το απόγευμα, κι αφού είχε συζητήσεις με το βασιλιά για κυβερνητικά θέματα, επιθεώρησε τη φρουρά στη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών.

Δε γνωρίζουμε αν ο Ελύτης βρισκόταν ανάμεσα στους στρατιώτες στην προκυμαία κατά την υποδοχή, ασφαλώς όμως ήταν παρών στην επιθεώρηση. Μου αρέσει να τον φαντάζομαι μπροστά μπροστά, να χαιρετάει τον εκλεκτό επισκέπτη και ταυτόχρονα να σκέφτεται πόσο ανόητες είναι αυτές οι φιέστες. Είμαι βέβαιος πως τον ενοχλούσαν, πως πρόσβαλαν την αισθητική του. Λίγες μέρες νωρίτερα, στις 20 Ιουνίου, το απόγευμα, είχε φτάσει με το αντιτορπιλικό «Ιέραξ» κι ο Γεώργιος Β' για τις καλοκαιρινές του διακοπές. Ο βασιλιάς αποβιβάστηκε στη στεριά, χειροκροτούμενος από τους εκπροσώπους των Αρχών, το νομάρχη, το δήμαρχο, το φρούραρχο, μα και το

Η ΑΦΙΞΙΣ ΤΗΣ Α. Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Ἐκ τῆς Κυριακῆς 20 τρέχ.
ἡ Κερκυραϊκὴ γῆ φιλοξενεῖ τὴν
Α. Μ. τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλά-
δος Γεώργιον Β'.

Ἐπερήφανος ὁ Κερκυραϊκὸς
Λαὸς ἐπλημύρισε τὴν ὁδὸν Τει-
χῶν καὶ τὰς παροδοὺς ταύτης ὡς
καὶ τὴν Πλατεῖαν τοῦ Παζικιοῦ
Συντοῦ (Προκουμαίας) ἵνα χαι-
ρειῆσθαι καὶ ζητωκραυγῆσθαι τὸν
ἀγαπητὸν Βασιλέα τῆς Πατρί-
δος του.

Τὸ ἀντιτοπιλικὸν εἴραρον
εἶχε τὴν ἰδιαιτέραν τιμὴν νὰ με-
ταφέρῃ εἰς τὴν Νῆσον μας τὸν
Λατρευτὸν τῆς Ἑλλάδος Βα-
σιλέα.

Τὴν Α. Μ. ὑπεδέχθησαν εἰς
τὴν ἀποβίθραν τοῦ Λιμεναρχεί-
ου αἱ Ἀρχαί, τιμὰς δὲ ἀπέδωσαν
λόχος μαθητῶν Σχολῆς Ἐφέ-
δρων Ἀξιωμακῶν Κερκύρας καὶ αἱ
ὡς Φιλαρμονικαὶ Πόλιες.

Ἡ Α. Μ. συνοδεύετο ἀπὸ
τὸν ἄποστολὸν του συν/ρχὴν κ.
Στᾶν.

Τὸν παρθερισμὸν του ἡ Α.
Μ. θὰ διέλθῃ εἰς τὴν μαγευτικὴν
ἔσχατον Μιμπελί ἐν Ἰψφ.

λαό που κατέκλυσε την πε-
ριοχή. Οι Φιλαρμονικές παιά-
νιζαν κι από το Φρούριο έπε-
φταν τιμητικοί κανονιοβολι-
σμοί. Ένας λόχος της φρου-
ράς της πόλης τού απέδωσε
τιμές, αλλά και πάλι δε γνω-
ρίζουμε αν ο Ελύτης βρισκό-
ταν ανάμεσα στους στρατιώ-
τες στην προκουμαία. Νομίζω
πως, αν τον διέτασσαν να πα-
ραταχθεί μπροστά στον υψη-
λό επισκέπτη, δε θα μπορού-
σε να το αποφύγει· όφειλε να
τηρεί με ευλάβεια τους κανό-
νες πειθαρχίας κι ας μην έτρε-
φε αισθήματα συμπάθειας για
αυτόν.

Εν πάση περιπτώσει, ει-
κάζω πως την όποια δυσαρέ-
σκειά του προς τους δύο στυ-
λοβάτες του δικτατορικού κα-
θεστώτος θα την εξέφραζε
μόνο στους φίλους του: προ-

φορικώς στον Λόρενς Ντάρελ, στον Κώστα Δαφνή και
στον Ευάγγελο Λουίζο, γραπτώς στον Γιώργο Σεφέρη,
στον Νίκο Γκάτσο, στον Ανδρέα Εμπειρικό, στον Ανδρέα
Καραντώνη και στον Γιώργο Κατσιμπαλη.

ΔΥΟ

Το ακρωτήριο έχει σχήμα εφηβαίου. Αυτό είναι τώρα το σπιτικό μας και καθόλου δεν το μετανιώνουμε. Ένας ολόκληρος κόσμος. Η Κέρκυρα.

(Λόρενς Ντάρελ, Η σπηλιά του Πρόσπερου)

Πριν από μερικά χρόνια, ενόψει της δεκάτης επετείου από το θάνατο του Οδυσσέα Ελύτη, άρχισα να σχεδιάζω ένα άρθρο. Μη θέλοντας να αναμασήσω κοινοτοπίες, κάτι που συμβαίνει συνήθως σε παρόμοια εγχειρήματα, αποφάσισα να γράψω κάτι πρωτότυπο. Μελετώντας τα κείμενα που δημοσιεύτηκαν για τον ποιητή πριν από και μετά το θάνατό του, διαπίστωσα πως η παραμονή του στην Κέρκυρα το 1937 έχει μείνει αδιερεύνητη. Μολονότι η σχέση του με το νησί παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, ουδείς έχει ασχοληθεί με το θέμα, από όσα γνωρίζω, ούτε καν ο Ευγένιος Αρανίτσης, ο Κερκυραίος φίλος του.

Υπάρχουν, λοιπόν, κάποια σκοτεινά σημεία στη ζωή του που χρήζουν διερεύνησης. Δε διαθέτουμε, ατυχώς, κα-

μιά βιογραφία του, δεν υπάρχουν αρκετές δημοσιευμένες επιστολές του, ενώ τα άπειρα δημοσιεύματα γι' αυτόν είναι φιλολογικού χαρακτήρα. Πώς όμως είναι δυνατόν να αποκρυπτογραφήσουμε τα νοήματα των στίχων του χωρίς να γνωρίζουμε όλες τις πτυχές του βίου του και όλα εκείνα που τον αφορούν;

Ο Ελύτης από τις 8 Ιανουαρίου έως τις 9 Σεπτεμβρίου εκπαιδεύτηκε στη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών που λειτουργούσε στο Παλαιό Φρούριο. Τότε η Κέρκυρα αποτελούσε ένα μικρό περιφερειακό κέντρο λογίων, μουσικών, μα και εμπόρων, που είχαν σπουδάσει στην Ευρώπη. Υπήρχε εκεί πλούσια πνευματική ζωή αλλά και έντονη πολιτική κινητικότητα. Σήμερα όλα αυτά είναι υποτονικά και όσοι δραστηριοποιούνται στους συγκεκριμένους τομείς είναι ελάχιστοι. Σε κάθε περίπτωση, το νησί χαρακτηρίζεται από τα ονόματα και τις μορφές των πολιτικών και των λογίων, γηγενών και επισκεπτών, που έχουν συνθέσει την ιστορία του. Αναφέρω: Γεώργιος Φραντζής, Θωμάς Παλαιολόγος, Τζάκομο Καζανόβα, Ευγένιος Βούλγαρις, Τόμας Μέτλαντ, Φρέντερικ Άνταμ, Σερ Χάουαρντ Ντάγκλας, Ουίλιαμ Γλάδστων [Γκλάντστοουν], Φρέντερικ Γκίλφορντ, Ιωάννης Καποδίστριας, Διονύσιος Σολωμός, Ανδρέας Κάλβος, Ιάκωβος Πολυλάς, Νικόλαος Μάντζαρος, Σπύρος Σαμάρας, Ανδρέας Λασκαράτος, Άγγελος Γιαλλινάς, Ελισάβετ της Αυστρίας, Κωνσταντίνος Χρηστομάνος, Ανδρέας Μουστοξύδης, Κωνσταντίνος Θεοτόκης, Ειρήνη Δεντρινού [Δενδρινού], Λορέντζος Μαβίλης, Αλέξανδρος Πάλλης, Γεράσιμος Μαρκοράς, Μιχαήλ Μητσάκης, Σπυρίδων Λάμπρος, Μωυσής Χαΐμης, Τζούλιο Καΐμη, Αλμπέρ Κοέν, Ξενοφών Στρατηγός, Κωνσταντίνος Ζαβιτσιάνος, Παύλος

Προσαλέντης, Γεώργιος Θεοτόκης, Γεράσιμος Ασπιώτης, Μαρή Ασπιώτη, Αλέξανδρος Δεσύλλας, Τζον Θεοτόκης, Νικόλαος Βεντούρας, Λόρενς Ντάρελ, Τζέραλντ Ντάρελ, Άγις Στίνας, Φώτος Γιοφύλλης, Χένρι Μίλερ.

Μερικά από αυτά τα ονόματα –έχω παραλείψει αρκετά– μπορεί κανείς να τα συναντήσει σε μνημεία, σε δρόμους, σε ταφόπετρες κοιμητηρίων. Άλλα εντοπίζονται σε βιβλία, εφημερίδες και περιοδικά. Με ορισμένους από τους παραπάνω συναναστράφηκε και ο Ελύτης, ο οποίος, όταν η εκπαίδευση των μαθητών της Σχολής ολοκληρώθηκε, επέστρεψε στην Αθήνα «με χρυσές επωμίδες», σύμφωνα με τη δική του περιγραφή.

Οι κινήσεις του στην Κέρκυρα είναι εν πολλοίς άγνωστες. Υπάρχει ένα σχετικό κείμενο του Κώστα Δαφνή, μα δεν είναι επαρκές. Πώς κυλούσε άραγε ο χρόνος του; Ποιους είδε και με ποιους συνομίλησε; Το ότι εκπαιδεύτηκε ως έφεδρος αξιωματικός και το ότι συναντούσε τον Λόρενς Ντάρελ δε μου αρκούσε. Έπρεπε να κάνω έρευνα για να φωτίσω στο μέτρο του δυνατού την παρουσία του στο νησί. Χρειαζόμουν πληροφορίες, ώστε να μάθω τα πιθανά μυστικά που τον συνέδεαν με την Κέρκυρα και τους ανθρώπους της.

Ο ίδιος στα *Ανοιχτά Χαρτιά* αφιερώνει σε αυτό το θέμα μόνο δυόμισι σελίδες. Για ποιο λόγο άραγε εκείνη η περίοδος της ζωής του είναι σκοτεινή; Απ' όσο ξέρουμε, δεν έγραφε ημερολόγιο (όπως ο Σεφέρης, λόγου χάρη), ούτε άφησε απομνημονεύματα. Πιθανότατα δεν κρατούσε αντίγραφα των επιστολών του. Αυτές που του έστειλαν στην Κέρκυρα ο Σεφέρης κι ο Ανδρέας Καραντώνης –είδα μερικές στο Αρχείο του στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη–

δεν είναι διαφωτιστικές.⁴ Επομένως, η έλλειψη πρωτογενών γραπτών πηγών υποχρεώνει το μελετητή να στηριχτεί σε μαρτυρίες τρίτων. Πιστεύοντας λοιπόν πως έγραψε σημαντικά πράγματα για τη ζωή του στην Κέρκυρα εκείνης της εποχής με τη γνωστή κρυπτική του μέθοδο, αποφάσισα να κάνω κάτι άλλο: να αποκωδικοποιήσω τους στίχους του.

Η Αγγέλα Καστρινάκη στο βιβλίο της Η λογοτεχνία στην ταραγμένη δεκαετία 1940-1950 εκφράζει την άποψη ότι ο Ήλιος ο Πρώτος, που δημοσιεύτηκε στη Νέα Εστία το Σεπτέμβριο του 1942, στην καρδιά της Κατοχής, είναι ένα νησιωτικό ποίημα. Υποστηρίζει πως σε αυτό ο Ελύτης «πέτυχε να φτιάξει ένα νησί-παράδεισο που να μη μιλά απλώς για ευφορία αλλά να τη μεταδίδει κιόλας». Μάλιστα, θεωρεί πως είναι η πρώτη φορά που ένα ποίημα του Ελύτη «συγκροτείται γύρω από τις εμπειρίες του σε ένα νησί». Επίσης, υποστηρίζει πως την ίδια εποχή ο Ελύτης «κατασκευάζει μια ανάλογη νησιωτική ουτοπία, όταν γράφει για την ποίηση του Κάλβου, αποδίδοντάς της μια ευδαιμονική νησιωτική ποιότητα».

Η Καστρινάκη εκτιμά πως ο αφηγητής του ποιήματος μεταφέρεται σε ένα νησί, πως η μετάβασή του είναι μια φυγή στο χρόνο, αφού πηγαίνει «να συναντήσει την εφηβική του ηλικία, τα ζεστά καλοκαίρια στις ακρογιαλιές, την υγεία, τη χαρά, τις μυρωδιές, τις αισθήσεις μιας ευτυχισμένης εποχής». Ισχυρίζεται μάλιστα πως πρόκειται για τα καλοκαίρια του ποιητή στις Σπέτσες, είκοσι χρόνια νωρίτερα, εκτίμηση

που δανείστηκε από τον Μάριο Βίττι. Ωστόσο, από πού διαφαίνεται πως το νησί είναι οι Σπέτσες του 1922 και όχι η Κέρκυρα του 1937; Ποιο στοιχείο το βεβαιώνει; Ο Βίττι διατείνεται ότι αυτό το έλεγε στις συνομιλίες του ο ίδιος ο Ελύτης, προσδιορίζοντας την περίοδο 1920-1925, ενώ σημειώνει πως το ποίημα γράφτηκε «σαν να ζει ο ποιητής όχι μέσα στο ζόφο της Κατοχής, αλλά χρόνια πριν, όταν ήταν έφηβος αθώς στις Σπέτσες, ή σε άλλες θερινές εξοχές»⁵.

Ας σταθούμε στη φράση «σε άλλες θερινές εξοχές» και ας σκεφτούμε: είναι δυνατόν η Κέρκυρα ν' αποκλειστεί ασάνιστα από αυτές τις εξοχές; Είναι μεν αόριστες, ωστόσο είναι υπαρκτές. Μπορούμε, επομένως, να θεωρήσουμε πως η επίδραση των βιωμάτων του στο νησί του Ιονίου λίγα χρόνια πριν ήταν καταλυτική στο γράψιμο του Ήλιος ο Πρώτος, οπότε ο μελετητής οφείλει να τα αξιολογήσει δεόντως.

Ο διερευνητής της ζωής του Ελύτη οφείλει να λάβει υπόψη του μιαν ευφυή παρατήρηση της ποιήτριας Ιουλίας Ηλιοπούλου, επί μακρόν συντρόφου του. Σε μια συνομιλία τους⁶ του είπε: «Πολύ σπάνια, κύριε Ελύτη, μέσα στα πεζά κείμενά σας, αφήνετε να φανούν στοιχεία, πρόσωπα, γεγονότα της ζωής σας. Δεν χρονογραφείστε, δεν αυτοβιογραφείστε, παρά ελάχιστα. [...]»

Η απάντηση στην προκλητική απορία ήταν η εξής: «Οι αναγνώστες μου πρέπει να έχουν παρατηρήσει ότι έχω καθιερώσει ένα είδος γραφής που αποκλείει την αφήγηση· στηρίζεται, δηλαδή, σε μια κυματοειδή γραμμή. Συνήθως αρχίζει από μία περίοδο όπου αναπτύσσω το θεωρητικό

μέρος των απόψεών μου, όσο το δυνατόν πιο πυκνά σε τύπο αφορισμού [...] κατόπιν περνάει σ' ένα αυτοβιογραφικό μέρος χωρίς αυτό να αφορά λεπτομέρειες, γεγονότα, αφορά τον ψυχισμό μου, την εποχή στην οποία αναφέρομαι και καταλήγει σ' ένα καθαρά ποιητικό μέρος που αναπτύσσεται και αγκαλιάζει όλο το σύνολο και το δένει. [...]».

Ιδού, λοιπόν, η αποκάλυψη από τον ίδιο. Επιπλέον, λίγα χρόνια νωρίτερα, σ' ένα άρθρο του ξεκαθάρισε τα πράγματα σχετικά με την ποίηση. Κάποιες φορές, λέει, μπαίνουν στη μέση οι φιλόλογοι, που επιχειρούν να αναλύσουν την ποιητική δημιουργία. Ένας τέτοιος, *ένας ανόητος ανθολόγος*, εξόργισε κάποτε τον Αντρέ Μπρετόν, επειδή *έκρινε σκόπιμο να παραθέσει στο τέλος των ποιημάτων του μερικά επεξηγηματικά σχόλια: επαύριον χρυσαλλίδας με ένδυμα χορού ίσον «πεταλούδα»· μαστός κρυστάλλινος, ίσον «καράφα».* «*Όχι, Κύριε*», φώναζε (ο Μπρετόν): «*δεν ίσον τίποτε! Κείνο που 'χε να μας πει ο ποιητής μάς το είπε, να είσατε βέβαιος*», γράφει.⁷

Στο ίδιο άρθρο παραδέχτηκε το εξής καταπληκτικό: «*Εκ των υστέρων, όλοι οι ποιητές εξηγώντας τα ποιήματά τους λένε ψέματα*». Επομένως, η άκρως υπαινικτική ποίηση του χρειάζεται ερμηνευτικά κλειδιά. Γι' αυτό πάνω στους στίχους του έχουν πέσει φιλόλογοι και μελετητές, προσπαθώντας να τους αποκρυπτογραφήσουν. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τα δοκιμακά του κείμενα, τα οποία είναι πιο κατανοητά. Ο ίδιος, σε μια συνέντευξή του, υποστήριξε πως οι κριτικοί «*δεν κατόρθωσαν ποτέ να τα διαβάσουν σωστά*»⁸. Ανεξάρτητα αν ο ποιητής εξεγείρεται με ορισμένα ερμηνευτικά σχόλια, η δουλειά της αποκρυπτογράφησης είναι χρήσιμη, βοηθάει τους αμήτους να γνω-

ρίσουν σε βάθος το έργο του. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα συμπεράσματα των ειδικών είναι τεκμηριωμένα. Αίφνης, ο Τζέφρι Κάρσον λέει ότι η λέξη «αχινός» στο έργο του Ελύτη, συγκεκριμένα στο ποίημα «Η Οδύσεια», σημαίνει «γυναικεία ήβη», ενώ ο Μ. Ζ. Κοπιδάκης υπαινίσσεται πως η λέξη «αμύγδαλο» σημαίνει ακριβώς το ίδιο πράγμα.⁹ Είναι λοιπόν φανερό πως οι στίχοι του δεν αποτελούν άλυτα αινίγματα.

Με τους γρίφους στο ελυτικό έργο έχει ασχοληθεί και ο Γιώργος Χουλιάρας. Αφού θέσει το ερώτημα «αν Οκτάνα ονομάζεται η ουτοπία του Εμπειρικού, πίσω από ποιο όνομα κρύβεται η ουτοπία του Ελύτη;» κι αφού παραθέσει τους στίχους από τον Μικρό ναυτίλο «για τούτα τα κορμάκια λίγνεψα», «το σώμα ξέρει» και «Βαθιά στο χώμα και βαθιά στο σώμα θα πάω να βρω ποιος είμαι», ο μελετητής θεωρεί ως θεμελιώδες αίνιγμα το εξής: «Μήπως “στη σύγκρουση της αλήθειας της φαντασίας και της αλήθειας του σώματος” βρίσκεται η πιο πλούσια αντινομία της ποίησης του Ελύτη;»¹⁰

ΤΡΙΑ

Στον Ελύτη, για να σωθεί η ποίηση απογειώνεται, μεταφέροντας την αλήθεια της στον χώρο της φαντασίας.

(Δ. Ν. Μαρωνίτης, *Οδυσσέας Ελύτης – Μελετήματα*)

Μια ημέρα του Ιουλίου, κι ενώ πάνω από τον ουρανό της Κέρκυρας ταξίδευαν μαύρα σύννεφα, ο εικοσιεξάχρονος Οδυσσέας Ελύτης κι ο συνομήλικός του Κώστας Δαφνής συναντήθηκαν στο καφενείο *Μαύρος Γάτος*, στη Σπηλιά, κάθισαν σ' ένα τραπέζι έξω και άρχισαν να συζητούν για ποίηση και ταξίδια, καπνίζοντας και πίνοντας τσιτσιμπίρες, ένα ντόπιο αναψυκτικό με τζίντζερ και λεμόνι. Εκεί τους περίμενε ο Ευάγγελος Λουίζος. Σε λίγο έφτασε κι ο Ανδρέας Εμπειρικός, ο οποίος βρέθηκε στο νησί για να δει τον στρατευμένο φίλο του. Ο Ελύτης είχε ντυθεί στην τρίχα· τα κουμπιά του ήταν καλογουαλισμένα, η ζωστήρα του έλαμπε, οι μπότες του άστραφταν· η στολή του, πλυμένη και σιδερωμένη από τον ίδιο, του έδινε λεβεντιά και το πηλήκιο του χάριζε κύρος.

Όπως εξομολογείται στα *Ανοιχτά Χαρτιά*, η σκληρή εκ-

παίδευση και τα γυμνάσια, οι ατέλειωτες, εξαντλητικές πορείες, οι ζεύξεις των μουλαριών και τα λύσε-δέσε των όπλων τον έκαναν να υποφέρει. Ενίοτε, διεκτραγωδούσε τα βάσανά του σε γράμματα που έστελνε στους φίλους του, στον Γκάτσο και στον Σεφέρη. Από την Κορυτσά, όπου υπηρετούσε πρόξενος, ο Σεφέρης ως πρεσβύτερος τον παρηγορούσε με στιχουργήματα: *Μούσα, τραγουδά τον Ελύτη / που παίζει με την ξιφολόγχη, / φύσηξε, Μούσα, μες στην κόγχη / ξύπνησε τον Ελύτη οπλίτη [...]* Φαίνεται πως, θέλοντας να τον στηρίξει ψυχολογικά, προγραμμάτιζε ένα ταξιδάκι στην Κέρκυρα, πηγαίνοντας οδικώς στους Άγιους Σαράντα και μετά μπαίνοντας σ' ένα καΐκι. Είναι όμως άγνωστο αν τελικά το ταξιδάκι πραγματοποιήθηκε. Ο Εμπειρικός όμως μπόρεσε να πάει και να μείνει κάμποσες μέρες. Η συντροφιά του ήταν παρηγοριά και βάλσαμο για τον ταλαιπωρημένο δόκιμο αξιωματικό. Τέλος, κάθισε στο τραπέζι τους κι ο εικοσιπεντάχρονος Λόρενς Ντάρελ που πήγε στην πόλη για ψώνια, αφήνοντας τη Νάνσι, τη γυναίκα του, στο σπίτι τους στο Καλάμι μαζί με τη μητέρα του. Κοντός, σκυφτός και μελαγχολικός, ο Λόρενς έριχνε λοξές ματιές στον ευσταλή δόκιμο. Οι πέντε άντρες συζητούσαν, κοιτάζοντας προς το λιμάνι. Μια ώρα αργότερα, αγκυροβόλησε στα γκρίζα νερά το καράβι από τον Πειραιά. Ήταν το ατμόπλοιο «Φρίντων» της Ηπειρωτικής Ατμοπλοΐας Ποταμιάνου. Πρώτος σηκώθηκε ο Ελύτης κι οι άλλοι τον ακολούθησαν. Κατευθύνθηκαν προς την προκυμαία και στάθηκαν δίπλα σε μια άμαξα με καφετί άλογο. Κόντευε μεσημέρι.

«Θα βρέξει», είπε στον Ελύτη ο νεαρός αμαξάς με το μουστάκι, που στεκόταν στη σκιά ενός δέντρου.

«Βρέχει όταν τα σύννεφα θέλουν να εξομολογηθούν στη γη», σχολίασε εκείνος.

Οι βάρκες του λιμανιού προσέγγιζαν τη σκάλα του καραβιού. Η κίνηση στην παραλία ήταν μεγάλη. Περνούσαν βαστάζοι με τσουβάλια, βαρέλια, κιβώτια, ακούγονταν θόρυβοι από καρότσες, κάρρα και καροτσάκια. Ένα μεγάλο πλήθος περίμενε τους δικούς του. Σε μια γωνιά στέκονταν γυναίκες με κόκκινα χείλη, κόκκινα νύχια και ρουζ στα μάγουλα που έκαναν μπαμ από μακριά. Το προκλητικό τους ντύσιμο τραβούσε τα βλέμματα των αντρών και ανάγκαζε τις υπόλοιπες γυναίκες να στρέφουν αλλού το πρόσωπό τους. Μόλις έπεσε η πρώτη σταγόνα της βροχής, ακούστηκαν φωνές, δημιουργήθηκε εκνευρισμός.

Ενώ οι επιβάτες αποβιβάζονταν στη στεριά με τις βαλίτσες και τους μπόγους στα χέρια, το βλέμμα του Ελύτη έπεφτε πάνω στις γυναίκες. Οι φίλοι του τις σχολίαζαν και κάπου κάπου πέταγαν κανένα πικάντικο αστείο. Τότε ο Δαφνής πλησίασε δύο επιφανείς συμπολίτες του και τους χαιρέτησε διά χειραψίας. Ήταν ο Γεράσιμος Λύχνος, δημοσιογράφος και πρώην βουλευτής, και ο Θεόδωρος Δεσύλλας, βιομήχανος κι επίσης πρώην βουλευτής. Με τη σειρά του, ο Ελύτης πλησίασε μια νεαρή επιβάτισσα που προχωρούσε καμαρωτά και τη χαιρέτησε σφίγγοντας το χέρι της.

Ήταν η φοιτήτρια Έλενα Βεντούρα.

«Τι κάνει ο Γκάτσος;» τη ρώτησε.

«Είναι πολύ καλά».

Οι δυο τους αντάλλαξαν μερικά λόγια σχετικά με το πανεπιστήμιο και τους φίλους τους στην Αθήνα. Ο Ελύτης κρατούσε το χέρι της κι εκείνη το τράβηξε απαλά.

«Μας κοιτάζει ο πατέρας μου», του ψιθύρισε.

Ο Ελύτης έριξε μια ματιά στο γιατρό Πιέρρο Βεντούρα που τον παρακολουθούσε βλοσυρά, στρίβοντας το τσιγκελωτό του μουστάκι. Ήταν με τη γυναίκα του και τη μικρότερη κόρη του, την Άντα. Η Έλενα τον άφησε κι έτρεξε να βρει τους δικούς της που την περίμεναν έξω από μια άμαξα και κινούνταν ήδη προς το μέρος της. Όταν φορτώθηκε η βαλίτσα της κι ανέβηκαν όλοι στην άμαξα, ο Ελύτης κίνησε να φύγει. Καθώς ο αμαξάς βίτσισε το άλογο, τραβώντας προς τα Μουράγια, κι ενώ οι πρώην βουλευτές έφευγαν με διαφορετική άμαξα ο καθένας, ο Ελύτης στράφηκε στον Εμπειρικό: «Η αγνότητα είναι αυτή», είπε.

«Οι εποχές αλλάζουν και η γυναίκα της εποχής μας μοιάζει με χάσμα θρυαλλίδος», σχολίασε εκείνος.

Κάπως έτσι φαντάστηκα τη σκηνή της άφιξης στο λιμάνι της φοιτήτριας της Φιλοσοφικής Έλενας Βεντούρα, εκείνη την καλοκαιρινή ημέρα, κι ας μου επιτραπεί να ισχυριστώ πως η περιγραφή μου δεν μπορεί να απέχει πολύ από την πραγματικότητα. Ο ίδιος ο Ελύτης προτρέπει τον αναγνώστη του να θέσει σε λειτουργία τη φαντασία του, να μην αρκείται σε όσα γράφει στα ποιήματά του.

Η ανάλυση των ποιημάτων του από τον ίδιο «θ' αποτελούσε δολοφονία της φαντασίας του αναγνώστη», υπογραμμίζει.¹¹

Ποια ήταν η Έλενα Βεντούρα; Λίγοι, νομίζω, την έχουν ακουστά και ελάχιστοι την έχουν γνωρίσει. Αν δεν έπεφτε στα χέρια μου το βιβλίο του Ακαδημαϊκού Κωνσταντίνου

Δεσποτόπουλου *Αναπολήσεις*, ομολογώ πως θα παρέμενε και για μένα άγνωστη. Στο κεφάλαιο που τιτλοφορείται «Τα χρόνια της Δικτατορίας Μεταξά» ο διακεκριμένος φιλόσοφος, φίλος του ποιητή από τα χρόνια της Νομικής, αποκαλύπτει πως ο τίτλος στο ποίημα «Ελένη» που περιλαμβάνεται στους *Προσανατολισμούς*, στην ενότητα ΣΠΟΡΑΔΕΣ, δόθηκε προς τιμήν της νεαρής Κερκυραίας.¹² Γράφει μάλιστα πως ο τίτλος μπήκε κατά παράκληση του Νίκου Γκάτσου, «ερωτευμένου εξ αποστάσεως» με την Έλενα Βεντούρα.

Έτσι, άνοιξε ένα παράθυρο και μπήκα στον άγνωστο κόσμο του Ελύτη.

Το ποίημα του Όδυσσέα Έλύτη «*Ελένη*» έλαβε τον τίτλο αυτό, κατά παράκληση του φίλου του Έλύτη, Έξοχου ποιητή επίσης, Νίκου Γκάτσου, έρωτευμένου εξ αποστάσεως με την ωραία Έλενη Βεντούρα.

Το ποίημα δημοσιεύτηκε το Δεκέμβριο του 1937 στα *Νέα Γράμματα*. Η ένδειξη «Φθινόπωρο 1934» κάτω από αυτό σημαίνει πως άρχισε να γράφεται εκείνη την εποχή· οι *Προσανατολισμοί* εκδόθηκαν το 1940. Ο Βίττι εκτιμά πως το συγκεκριμένο ποίημα *παίρνει το συναισθηματικό νόημα ενός χωρισμού μετά από ένα καλοκαίρι ερωτικό*. Επομένως, υποθέτουμε πως στους αρχικούς στίχους προστέθηκαν κι άλλοι. Γνωρίζοντας πως ο Έλύτης έγραφε, διόρθωνε, έσβηνε και συμπλήρωνε με καινούργιους στίχους τα ποιήματά του, μπορούμε να πούμε πως το «Ελένη» γραφόταν και ξαναγραφόταν.

Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία: το ποίημα αυτό ολο-

κληρώθηκε όταν οι εμπειρίες του Ελύτη από την Κέρκυρα ήταν πρόσφατες. Ας μου επιτραπεί να θεωρήσω ότι η νεαρή φοιτήτρια ήταν και δική του γνωριμία, όχι μόνο του Νίκου Γκάτσου· άλλωστε ο Γκάτσος δεν τιτλοφορεί «Ελένη» κανένα του ποίημα, όπως θα περίμενε κανείς.

Για να λύσω τις απορίες μου, αποφάσισα να συναντήσω τον Κωνσταντίνο Δεσποτόπουλο, ο οποίος με δέχτηκε πρόθυμα στο γραφείο του, στο Κέντρο Ερεύνης Ελληνικής Φιλοσοφίας στην οδό Αναγνωστοπούλου 14, στο Κολωνάκι.¹³ Συζητήσαμε αποκλειστικά για την Έλενα Βεντούρα, την οποία χαρακτήρισε «κοντέσα» λόγω της αριστοκρατικής καταγωγής της. Όταν το Φεβρουάριο του 1937 μίλησε –δικηγόρος τότε–στον περίβολο του Πανεπιστημίου της Αθήνας για τη σύλληψη του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, καθηγητή της Νομικής, από το καθεστώς του Μεταξά, η Έλενα, μέλος της παρέας του Κερκυραίου λόγιου Νάσου Δετζώρτζη, βρισκόταν στο ακροατήριο. Την ήξερε καλά, αφού την έβλεπε συχνά και αλληλογραφούσε μαζί της. Μάλιστα, μου αποκάλυψε πως το καλοκαίρι εκείνης της χρονιάς της έστειλε μια επιστολή, αποκαλώντας τη «χρυσή τομή της ψυχής». Μη θέλοντας να φανώ αδιάκριτος, δεν τον ρώτησα αν έτρεφε ιδιαίτερη συμπάθεια γι' αυτήν. Ωστόσο, δεν αποκλείω να ήταν κι ο ίδιος ερωτευμένος με την ωραία Ελένη.

Ο σεβαστός καθηγητής μου είπε πως η νεαρή γυναίκα πήρε πτυχίο και διορίστηκε καθηγήτρια σε γυμνάσιο της Κέρκυρας και πως στη διάρκεια της Κατοχής αγωνίστηκε για τη μη ιταλοποίηση της γενέτειράς της. Παντρεύτηκε έναν επιφανή γιατρό, δεν έκαναν παιδιά και πέθανε σχετικά νέα το 1970.

Ναι, μου διευκρίνισε, αυτό που έγραψε σχετικά με το ποίημα του το είπε ο Ελύτης. Το διασταύρωσε με ερώτηση προς τον Νίκο Γκάτσο; Όχι, μου απάντησε, δεν του δόθηκε η ευκαιρία. Φεύγοντας από το γραφείο του, αναρωτήθηκα αν ήταν βέβαιος για την ακρίβεια της πληροφορίας. Νομίζω όμως πως ερωτευμένος με τη φοιτήτρια, και μάλιστα όχι εξ αποστάσεως, δεν ήταν ο Γκάτσος αλλά ο ίδιος ο Ελύτης. Είναι εξακριβωμένο πως μερικές φορές ο Ελύτης πήγε στην Κέρκυρα με τον Γκάτσο, ο οποίος διατηρούσε την παλιά του φιλία με τον Νάσο Δετζώρτζη, που με τη σειρά του συνδεόταν φιλικά με την Έλενα και την Άντα Βεντούρα.

Το όνομα Ελένη, ένα από τα προσφιλέστερά του, παρουσιάζεται συχνά στα ποιήματα του Ελύτη. Το μνημονεύει μερικά χρόνια αργότερα στο Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας:

Κι εσύ κοπέλα που ήσουνα η Ελένη του

Υπάρχει άπαξ και στο Η καλωσύνη στις λυκοποριές:

Η φωνή, τα μαλλιά της Ελένης.

Με δεδομένο ότι ορισμένα μέρη του συγκεκριμένου ποιήματος γράφτηκαν στην Κατοχή και ίσως πρωτύτερα, μπορούμε να σκεφτούμε πως το αντικείμενο του πόθου του είναι η Έλενα Βεντούρα. Η Αγγέλα Καστρινάκη τονίζει πως

«ο ποιητής του Ελύτη, το υποκείμενο του ποιήματος, εγκαταλείπει μιαν Ελένη: δηλαδή την ομορφιά και την ευτυχία». Το όνομα το ξαναβρίσκουμε αργότερα στο Άξιον Εστί μαζί με άλλα γυναικεία ονόματα, τα οποία εκπροσωπούν «τα κορίτσια ή πόα της ουτοπίας»:

*Η Έρση, η Μυρτώ, η Μαρίνα
η Ελένη, η Ρωξάνη, η Φωτεινή
η Άννα, η Αλεξάνδρα, η Κύνθια*

Μάλιστα, εκεί συναντάμε και το στίχο:

*του αιδοίου το μενεξεδένιο αλάτι
και το κρύο νερό της Πανσελήνου¹⁴*

Λίγο παρακάτω ο ποιητής κάνει μια αναφορά στο απόκρυφο μέλος της νεαρής του ποιήματος χρησιμοποιώντας μια κρυπτική λέξη:

ο μυχός της Ελένης με το κυματάκι

Το όνομα το συναντάμε ξανά στο ίδιο ποίημα:

ο λαϊμός της Ελένης ωσάν παραλία

Επιχειρώντας να ερμηνεύσει το ποίημα «Ελένη», ο Μάριο Βίττι ισχυρίζεται πως δεν πρόκειται για τον έρωτα, όπως τον επεξεργάζεται αλλού ο Ελύτης, αλλά «για ερωτική κουβέντα που, δίχως να υποβαθμιστεί σε ερωτοτροπία, έχει την πρόθεση να γοητεύσει μια γυναίκα».

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ

Ο ερωτευμένος Ελύτης

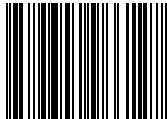
Κέρκυρα, 1937, δικτατορικό καθεστώς Μεταξά. Από τον Ιανουάριο έως το Σεπτέμβριο ο Οδυσσέας Ελύτης φοιτά στη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών, «απομονωμένος επάνω στο Φρούριο», σύμφωνα με τον ίδιο. Πολλά χρόνια αργότερα, ένας συγγραφέας πηγαίνει στο Νησί των Φαιάκων για να μάθει πώς διήγε τόσους μήνες εκεί ο ποιητής, συνυπηρετώντας με τον Κύπριο φίλο του Ευάγγελο Λουίζο. Με ποιους συναντήθηκε, εκτός από τον Λόρενς Ντάρελ, το γιατρό Θεόδωρο Στεφανίδη και μερικούς ντόπιους λογοτέχνες; Πώς περνούσε τις ελεύθερες ώρες του; Ποια ήταν η σχέση του με ορισμένες νεαρές αριστοκρατίσσες; Ακόμη, τι κρύβεται πίσω από το ποίημά του «Ελένη»;

*Ο ερωτευμένος Ελύτης είναι ένα μυθιστόρημα για τον νεαρό έφεδρο αξιωματικό με τα ποιητικά οράματα και ταυτόχρονα μια σπουδή για τον άνθρωπο Ελύτη. Σε αυτό γίνεται λόγος για την πολιτική πλευρά του, μα και την ερωτική. Διότι είναι ερωτικός ποιητής· ολόκληρο το σώμα της ποίησής του είναι ερωτικό. Ο έρωτας διαποτίζει και το *Άξιον Εστί*, ίσως το ωραιότερο ποίημα που έχει γραφτεί στην ελληνική γλώσσα. Ο ίδιος σε μια συνέντευξη παραδέχεται την ηδονοθηρία του: «Ήμουν δοσμένος “εις τεσ ηδονές”, που λέει κι ο Καβάφης».*

Ψ

ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ ΔΟΤΟΤΕΧΝΙΑ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ISBN 978-960-496-612-7

9 789604 966127

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 11023

ΤΑΤΟΪΟΥ 121 & ΣΠΥΡΟΥ ΜΕΡΚΟΥΡΗ 1
144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550
www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr